

انڈیکس قرآن حکیم بہ ترتیب قرآنی

(ترتیب صحیف)

قرآن حکیم کی سورتیں کسی ایک موضوع یا مضمون تک محدود نہیں ہیں۔ یہاں نمایاں مضمون کا ذکر کیا گیا ہے۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۱	فاتحہ	۱	۵	۳-۱ نبوی	پہلی مکمل سورت ہے جو بہ یک وقت نازل ہوئی۔ ہدایت کی دعا سکھائی گئی، اور احساسِ ربوبیت بیدار کیا گیا۔
۲	بقرہ	۱	۹۵	۲- ہجری	زیادہ حصہ جنگِ بدر سے پہلے ابتدائی ہجری دور میں نازل ہوا۔ ۷ آیات (۲۸۱ تا ۲۷۵) ہجری میں نازل ہوئیں۔ نئی شریعت کے احکام۔ تبدیلی قبلہ۔ یہود کے خلاف فرود جرم اور مصیبت امامت سے معزولی۔ سود کی حرمت، اور قرض و رہن کے احکامات۔ احکام پر حسب استطاعت عمل کریں۔ آخری ۳ آیات معراج النبی کے موقع پر مکہ میں نازل ہو چکی تھیں بھول چوک پر گرفت نہ ہوگی۔ آزمائشوں سے بچنے اور کفار پر غلبہ کے لیے دعا۔
۳	آل عمران	۳	۸۷	۱۳- نبوی	جب دعوت کو ۱۳ سال ہو چکے تھے، کچھ نواحی قبائل ایمان لا رہے تھے، یثرب میں اسلام پھیل رہا تھا، لیکن مکہ بدستور مخالفت پر کمر بستہ تھا۔ اکثر صحابہ حبشہ میں مقیم تھے تو حید کی طرف دعوت اور توحید کے تقاضے، شرک کا ابطال، عقیدہ آخرت کی تبلیغ، اسلامی اخلاقی اصولوں کی تعلیم، لوگوں کے اعتراضات کے جواب، دعوت کی مخالفت سے دل شکستہ مسلمانوں کو تسلی، منکرین کو نصیحت، اتمام حجت، حتمی فرود جرم اور آخری انتباہ۔ ۱۳ سال کی دعوت کا خلاصہ۔
۴	نساء	۴	۱۰۰	۴- ہجری	جنگِ احد شوال ۳ھ کے بعد سے غزوۃ بنی المصطلق ۶ھ تک کے دور میں نازل ہوئی۔ زیادہ حصہ سنہ ۴ھ میں نازل ہوا۔ حسن معاشرت کے احکام۔ بیواؤں، یتیموں کے مسائل نکاح، مہر وغیرہ پاکدامنی (احسان) کا حکم۔ قانون وراثت حکومت اور رعایا کے حقوق۔ خاندان سے ریاست تک مضبوط اجتماعیت کی تعلیم۔ فیصلے قرآن کی رُو سے ہوں گے۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۵	مائدہ	۶	۱۰۸	۶-۷ ھ	صلح حدیبیہ کے بعد نازل ہوئی۔ جب یہودیوں کا زور ٹوٹ چکا تھا اور زہلہ عرب میں مسلمانوں کی حیثیت مسلم ہو چکی تھی۔ حلال حرام کے احکام۔ قصاص وغیرہ فوجداری قوانین۔ عدل کا حکم۔ اسلامی قانون میں سیکولر ازم کی گنجائش نہیں۔ شریعت پر دورنگی کے بغیر عمل کرو۔ یہودیوں عیسائیوں سے بچ کے رہو۔ ۶ھ کے اواخر یا ۷ھ کے اوائل میں نازل ہوئی۔
۶	انعام	۷	۸۷	۱۳ نبوی	جب دعوت کو ۱۳ سال ہو چکے تھے، کچھ نواحی قبائل ایمان لا رہے تھے، مشرب میں اسلام پھیل رہا تھا، لیکن مکہ بدستور مخالفت پر کمر بستہ تھا۔ اکثر صحابہ حبشہ میں مقیم تھے تو حیدر کی طرف دعوت اور توحید کے تقاضے، شرک کا ابطال، عقیدہ آخرت کی تبلیغ، اسلامی اخلاقی اصولوں کی تعلیم، لوگوں کے اعتراضات کے جواب، دعوت کی مخالفت سے دل شکستہ مسلمانوں کو تسلی، منکرین کو نصیحت، اتمام حجت، حتمی فرد جرم اور آخری منہاہ۔ ۱۳ سال کی دعوت کا خلاصہ۔
۷	اعراف	۸	۸۸	۱۳ نبوی	سورۃ الانعام کے بعد اور سورۃ الحج کی ابتدائی آیات کے بعد نازل ہوئی جب رسول اکرمؐ کے قتل کے منصوبے بن رہے تھے۔ دعوت رسالت۔ حضرات نوح، ہود، صالح، لوط، شعیب اور موسیٰ علیہم السلام کی قوموں کی ہلاکت کے اسباب بتا کر قریش کو تنبیہ۔ مسلمانوں کو صبر اور مستقل مزاجی کی تلقین۔ یہود کو اور پہلی بار تمام دنیا کے لوگوں کو مخاطب کیا گیا ہے۔ ہجرت کا اشارہ۔
۸	انفال	۹	۹۷	۲- ہجری	ذوالقعدہ ۲ھ جنگ بدر کے بعد نازل ہوئی۔ جہاد کا فلسفہ و فضائل، آداب جنگ اور مالی غنیمت کے احکام۔ جنگ بدر حق و باطل کی جنگ قرار دی گئی جس سے اسلام خطہ عرب میں قابل ذکر حیثیت اختیار کر گیا۔ احکام صلح و جنگ مالی غنیمت کے احکام

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحیون
۹	توبہ	۱۰	۱۱۲	۹ھ	آیتہ ۱۱۳ سنہ ۱۰ نبوی میں مکہ میں خولجہ ابوطالب کی وفات پر نازل ہوئی تھی۔ آیات ۱۳ تا ۲۴ سنہ ۸ ہجری میں صلح حدیبیہ کا معاہدہ ٹوٹ جانے پر نازل ہوئیں۔ زیادہ حصہ جنگ تبوک رجب ۹ھ کی تیاری کے دوران، جنگ سے واپسی پر اور حج سے پہلے ذوالقعد ۹ھ میں نازل ہوا۔ مشرکین کو ۹ ہجری میں ۴ ماہ کا الٹی میٹم دیا گیا کہ مکہ سے نکل جاؤ، ۴ ماہ کے بعد گرفتار اور قتل کیا جائیگا۔ البتہ اسلام قبول کر کے نماز اور زکوٰۃ کی پابندی کریں تو جنگی کارروائی روک دی جائیگی۔ مشرکین مکہ، یہود اور نصاریٰ اور منافقین کے خلاف جہاد، اور حام مسلمانوں کی تربیت ضروری ہے۔ آیات ۲۹ تا ۳۵ (اہل کتاب سے جہاد و جزیرہ) غزوہ تبوک سنہ ۹ھ سے پہلے اور آیات ۳۸ تا ۴۱ بھی غزوہ تبوک کی تیاری کے وقت نازل ہوئیں۔ آیات ۴۲ تا ۱۲۷ (منافقین سے متعلق) تبوک سے واپسی پر اواخر سنہ ۹ ہجری میں آیات ۱ تا ۱۲ سنہ ۹ ہجری کے حج سے پہلے نازل ہوئیں۔ آیات ۲۵ تا ۱۲۸ اور ۳۶، ۳۷، ۳۸ بھی اسی دور میں نازل ہوئیں۔
۱۰	یونس	۱۱	۸۰	۱۲ نبوی	آخری ۲ آیتیں ۱۲۸، ۱۲۹ ہجری کے آخر میں نازل ہوئیں، رسول اللہ کی قدر کرو رسول اللہ کی وفات سے پہلے آخری لمبی سورۃ ہے۔ اس کے بعد صرف مختصر سورۃ البینہ، سورۃ النصر اور چند متفرق آیات نازل ہوئیں۔ یہ واحد سورۃ ہے جس کے شروع میں (مضمون کے پیش نظر) بسم اللہ نہیں ہے۔
۱۱	ہود	۱۱	۸۱	۱۲ نبوی	یہ وہ دور تھا جب قریش دعوت کو کچل دینے پر تیار نہ تھے۔ دعوت، فہمائش اور تنبیہ قرآن پر ۴ اعتراضات اور ساحری و افترا کے الزام کا جواب۔ منکر بن توحید، رسالت و آخرت کے خلاف اتمام حجت۔
۱۱	ہود	۱۱	۸۱	۱۲ نبوی	جب قریش دعوت کو کچل دینے پر تیار نہ تھے، فہمائش اور تنبیہ۔ یہ ایک جلالی سورۃ ہے باغی اور گناہگار قوموں کی ہلاکت کا ذکر ہے۔ حضور نے فرمایا تھا کہ سورہ ہود اور اس جیسی سورتوں نے مجھے بوڑھا کر دیا۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۱۲	یوسف	۱۲	۸۲	۱۲	حضور کے قتل یا اخراج کے منصوبوں کے دور میں نازل ہوئی۔ فتح مکہ اور مکمل غلبہ اسلام کی بشارت برادرانِ یوسف کی طرح قریش بھی ایک دن رحم کے طلبگار ہوں گے۔ بنی اسرائیل کا تفصیلی تذکرہ۔ ہجرت کے اشارے۔
۱۳	رعد	۱۳	۸۳	۱۲	سورۃ یوسف کے بعد نازل ہوئی۔ توحید، رسالت اور آخرت کے موثر دلائل۔ اعتراضات اور شبہات کا رد۔ مومنین و منکرین کا انجام مختلف ہوگا۔
۱۴	ابراہیم	۱۳	۸۶	۱۲	مکہ سے حضور کے اخراج کی سازش کا زمانہ۔ کفار کو تنبیہ، ملامت اور زجر و توبیح۔ دعوتِ توحید فطرت کے عین مطابق ہے۔ بنی اسرائیل ناشکرے ہیں۔
۱۵	حجر	۱۳	۸۵	۱۲	الزاماتِ سحر اور استہزاء کے عروج کا دور۔ توحید کے دلائل۔ اقوامِ ابراہیم، لوط، ایکہ، اور ثمود کی مثالیں۔ بشارت کہ جلد ہی یہ کہیں گے کہ کاش ہم مسلمان ہو جاتے یہ پیشگوئی سن ۲ھ جنگِ بدر اور ۸ھ میں فتح مکہ سے پوری ہوئی۔
۱۶	نحل	۱۳	۸۴	۱۲	قحطِ مکہ کے اختتام پر نازل ہوئی۔ عذاب نازل ہونے کے لیے جلدی نہ چھاؤ۔ بات سمجھنے کی کوشش کرو۔ ہجرتِ مدینہ کا پیشگی اشارہ۔ اللہ کو خالق، رب، الہ، حاکم، آمر تسلیم کریں۔ خالق و مخلوق برابر نہیں ہو سکتے۔
۱۷	بنی اسرائیل	۱۵	۷۹	۱۲	رجب ۱۲ نبوی، معراج کے بعد۔ ہجرت سے ایک سال پہلے نازل ہوئی۔ یہ وہ دور تھا جب قریش دعوت کو کچل دینے پر نکل چکے تھے۔ تنبیہ، تعلیم اور تہذیب۔ مدینہ میں اسلامی ریاست کے قیام، اوّخ مکہ و فتح بیت المقدس کے اشارے۔ بنی اسرائیل سے سبق لو۔ اس کے بعد حج کے موقع پر بیعتِ عقبہ ہوئی اور شرب کے ۷۵ افراد نے رات کی تاریکی میں اسلام قبول کیا اور مسلمانوں سمیت نبی کریم کو شرب میں آ کر قیام کی دعوت دی۔ اور اس کے بعد مسلمان شرب جا کر آباہونے لگے۔
۱۸	کہف	۱۵	۴۰	۵	اوائل سن ۵ میں، ہجرتِ حبشہ سے قبل نازل ہوئی۔ توحید پر استقامت ضروری ہے۔ قصہ اصحابِ کہف، نضیر اور ذوالقرنین۔ مشرکین مکہ کے مطالبہ پر عیسائی تاریخ کے یہ قصے بیان کر کے یہ سمجھلایا گیا کہ مال، اولاد، یا اقتدار کی آزمائش میں بھی توحید پر استقامت دکھانی چاہیے

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۱۹	مریم	۱۶	۳۹	۵-	اواکل سن ۵ میں، ہجرت حبشہ سے قبل نازل ہوئی جب غریب اور غلام مسلمانوں پر ظلم شروع ہو چکا تھا تو حید کی دعوت، تثلیث کی تردید، جہنم کا خوف، رسول اللہ کو تسلی، مشرکین کو شرک کی سزا کی دھمکی۔ قصہ زکریا و یحییٰ، قصہ مریم و عیسیٰ بتا کر یہ سمجھایا گیا کہ ابراہیم اور دیگر تمام انبیاء بھی تو حید کے علمبردار تھے۔
۲۰	طہ	۱۶	۴۲	۵	قبل از ہجرت حبشہ نازل ہوئی۔ عیسائیوں میں تو حید کی دعوت کی تربیت۔ قریش کو بعثت کا مقصد سمجھا کر تو حید و آخرت پر قائل کرنا حضرت موسیٰ کی قوم کا تفصیلی تذکرہ کر کے فرمائی کے انجام سے ڈرانا اور رسول اللہ کو تسلی۔ اسی سورۃ سے متاثر ہو کر ذوالحج سن ۶ میں حضرت عمر ایمان لائے۔ آیت ۱۱۴، بعثت کی بالکل ابتدا میں نازل ہو چکی تھی
۲۱	انبیاء	۱۷	۷۵	۹-۱۰	۹ یا ۱۰ نبوی، طرح طرح کے الزامات کے دور میں نازل ہوئی۔ تو حید و آخرت تمام انبیاء تو حید کے داعی تھے، آپ رحمۃ اللعالمین ہیں۔ بشر نبی ہو سکتا ہے، پہلے سارے نبی بھی انسان تھے۔ رسول اللہ پر شاعر اور مفتون ہونے کے الزام کی تردید۔ اسلام قبول کرنے میں ہی نجات ہے۔
۲۲	حج	۱۷	۹۱	۱۳	ابتدائی ۲۲ آیات سورۃ انعام کے بعد اور سورۃ اعراف سے پہلے ۱۳ نبوی میں دفاعی، جنگ کی اجازت۔ مشرکین مکہ کے خلاف فرد جرم۔ جہاد و قتال کا جواز۔ مدنی آیات نمبر ۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۲۴	نور	۱۸	۳۹	۵	اوائل سن ۵ میں، ہجرت حبشہ سے قبل نازل ہوئی جب غریب اور غلام مسلمانوں پر ظلم شروع ہو چکا تھا تو حید کی دعوت، تثلیث کی تردید، جہنم کا خوف، رسول اللہ کو تسلی، مشرکین کو شرک کی سزا کی دھمکی۔ قصہ زکریا و یحییٰ، قصہ مریم و عیسیٰ بتا کر یہ سمجھایا گیا کہ ابراہیم اور دیگر تمام انبیاء بھی تو حید کے علمبردار تھے۔
۲۵	فرقان	۱۸	۶۷	۷	سنہ ۷ نبوی، حضرت عمر کے قبول اسلام کے بعد نازل ہوئی۔ رسول اللہ پر مسح اور مفتری ہونے کے الزام کی تردید۔ دعوت و تبلیغ کا حکم۔ اہل عرب کی اخلاقیات کا اہل ایمان کی اخلاقی خوبیوں کے ساتھ تقابل کیا گیا ہے۔
۲۶	شعراء	۱۹	۵۹	۶	قرآن پر شک اور رسول اللہ پر مجنون ہونے کے الزام کی تردید۔ قصص موسیٰ، ابراہیم، نوح، لوط، اور شعیب، اقوام عاد، ثمود اور اصحاب الایکہ کا بیان۔ رضی اور تاریخی دلائل کی روشنی میں اللہ کو عزیز و رحیم تسلیم کرنا اور جزا و سزا پر ایمان لانا چاہیے، آیت ۱۲۴ اعلان عام سے ذرا پہلے نازل ہوئی تھی جس پر آپ نے کوہِ صفا پر چڑھ کر اعلانیہ دعوت تو حید دی تھی۔
۲۷	نمل	۱۹	۶۴	۱۰ تا ۶	شک، اور حضور پر جا دوگری کے الزام کے دور میں نازل ہوئی۔ یمن کی ملکہ سبا کے قبول اسلام کی مثال سے عبرت، جو پہلے سورج کی پجارتھی۔
۲۸	قصص	۲۰	۶۵	۱۰ تا ۶	آیت نمبر ۵۶ رجب سن ۱۰ میں حضرت ابوطالب کی وفات پر نازل ہوئی، ابوطالب کی ہدایت رسول اللہ کے اختیار میں نہیں۔ قریشی قیادت کو فرعون، ہامان، قارون کے انجام سے عبرت کا مشورہ۔ حضور کو بحرین قریش کی مدد سے روکا گیا۔
۲۹	عنکبوت	۲۰	۴۵	۵	اوائل سنہ ۵، قبل ہجرت حبشہ۔ ظلم و ستم کا دور۔ ہجرت حبشہ کا اشارہ۔ آزمائشوں سے بھی گزرنا پڑتا ہے۔ توحید و لائت کی دلیل۔
۳۰	روم	۲۱	۴۴	۵	جب ایران کو روم کے شامی علاقوں پر فتح ہوئی تو ایرانیوں پر رومی غلبہ کی پیش گوئی جو اس وقت ناممکن لگتی تھی لیکن چند ہی سال بعد پوری ہو گئی۔ مسلمانوں کو آزمائشوں کے بعد کامیابی کی، اور منکرین کی شکست کی بشارت اور دلائل تو حید و آخرت۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۳۱	لقمان	۲۱	۴۶	۵	سنہ ۵ھ، ہجرت حبشہ سے پہلے۔ تشریح کا اولین دور۔ تو حید کی صداقت۔ شرک لغو ہے۔ نوجوان مسلمانوں کو عقیدہ تو حید پر پکے ایمان کی نصیحت۔ شرک کے علاوہ مشرک والدین کی ہر بات ماننے کی ہدایت۔
۳۲	حم سجدہ	۲۱	۵۸	۶	ذوالحجہ ۶ نبوی۔ حضرت حمزہ کے ایمان لانے کے بعد اور حضرت عمر کے قبول اسلام سے پہلے۔ شدید اعتراض اور مزاحمت کے دور میں عادی و ثمود کی ہلاکت کی مثال دے کر خوف دلایا گیا اللہ کے دشمن نہ بنو
۳۳	احزاب	۲۱	۱۰۳	۵ھ	غزوہ احزاب، غزوہ بنی قریظہ اور نکاح نہنب کے بعد نازل ہوئی۔ بیثاق کا مقصد جزا و سزا ہے۔ منافقین اور کافروں سے نہ دہنے کا حکم۔ عائلی، عسکری اور سماجی احکام۔ حضور کے خانگی و ازدواجی مسائل۔
۳۴	سبا	۲۲	۳۵	۴-۵	اعلان عام کے بعد تو حید، آخرت اور رسالت پر اعتراضات کی تردید، آل داؤد کی طرح شکر کا مطالبہ قوم سبا کے انجام سے عبرت۔
۳۵	فاطر	۲۲	۷۴	۱۰-۹	جب مخالفت خاصی شدت اختیار کر چکی تھی۔ شرک کی ممانعت اور تو حید کی حقانیت۔ کفار کے سرکش رویے پر تنبیہ۔ قانون جزا و سزا بتا کر قریش کو عذاب کی دھمکی
۳۶	یسین	۲۲	۷۳	۱۰-۹	جب آپ پر شاعر ہونے کا الزام تھا۔ تو حید، رسالت اور آخرت پر استدلال اور تفسیر۔ غیر اللہ کی بے اختیاری اور اللہ کی قدرت کو تسلیم کرو۔ یہ جلالی سورۃ ہے۔
۳۷	صافات	۲۳	۷۲	۱۰-۹	سورۃ فاطر اور یسین کے نزول کے زمانہ میں نازل ہوئی۔ جب شدید اور دل شکن مخالفت کا دور تھا۔ اسلام کی فتح کی پیش گوئی۔ کفار کے تمسخر پر شدید تنبیہ، حضرت اسمعیل کی قربانی۔ رسول اللہ پر ساحر و مجنون ہونے کے الزام کی تردید۔ فرشتے اللہ کی بیٹیاں نہیں ہیں۔ دیگر انبیاء کی تاریخ سے انہیں حضور کے منصب رسالت اور تو حید کو سمجھنے کی دعوت۔
۳۸	ص	۲۳	۷۶	۱۰	۱۰ نبوی میں نازل ہوئی جب ابو طالب علیل تھے۔ تنبیہ، پیغمبروں کی مثالیں۔ واقعہ آدم و ابلیس۔ رسول اللہ پر ساحر اور کذاب ہونے کے الزام کی تردید

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۳۹	زمر	۲۳	۴۱	۵	ہجرت حبشہ سے قبل اُس دور میں نازل ہوئی جب ظلم کا آغاز ہو چکا تھا۔ تو حید کی حقانیت اور، شرک کی تکذیب پر انتہائی موثر خطبہ۔ ہجرت حبشہ کا اشارہ۔ اللہ کی خالص عبادت اور اطاعت اختیار کی جائے۔
۴۰	مؤمن	۲۳	۴۷	۵	بعد ہجرت حبشہ، کج بجھی اور ظلم و ستم کے دور میں نازل ہوئی۔ فرعون کی ہلاکت کی مثال دے کر خوف دلایا گیا۔ رسول اللہ کو صبر کی تلقین
۴۱	حم سجدہ	۲۳	۵۸	۶	ذوالحجہ ۶ نبوی۔ حضرت حمزہ کے ایمان لانے کے بعد اور حضرت عمر کے قبول اسلام سے پہلے۔ شدید اعتراض اور مزاحمت کے دور میں عادی و شمود کی ہلاکت کی مثال دے کر خوف دلایا گیا اللہ کے دشمن نہ بنو
۴۲	شوریٰ	۲۵	۹۰	۱۳	ہجرت سے ۱۳ دن قبل نازل ہوئی، جب حضور کے قتل کا اجتماعی فیصلہ ہو چکا تھا۔ مکہ کو الوداعی خطاب۔ مدینہ میں اسلامی حکومت کے قیام کی تمہید۔ شورا نیت کا ذکر۔
۴۳	زخرف	۲۵	۸۹	۱۳	ہجرت سے بالکل پہلے نازل ہوئی۔ قریش کو آخری تنبیہ۔ جو اللہ کو خالق ارض و سماوات مانتے تھے لیکن معبود واحد نہیں۔
۴۴	دخان	۲۵	۶۹	۷	زمانہ قحط میں نازل ہوئی۔ حضور پر آسیب زدہ اور سکھایا پڑھ لیا ہونے اور مجنون ہونے کے الزام کی تردید۔ انتظار کرو کا پالٹنے والی ہے
۴۵	جاثیہ	۲۵	۷۰	۷	یہ بھی زمانہ قحط میں نازل ہوئی۔ تو حید و آخرت کی عقلی، نقلی دلیلیں۔ دہریت میں گرفتار مادہ پرست لیڈروں کو دھمکی مذاق اڑانے کی بجائے ایمان لاؤ
۴۶	احقاف	۲۶	۷۷	۱۰	شوال ۱۰ نبوی میں طائف سے واپسی کے موقع پر راستہ میں جنات کو قرآن سنایا گیا۔ قوم عاد کے انجام سے سبق لیکھو۔ قرآن کے داعی بنو۔
۴۷	محمد	۲۶	۹۴	۱-ھ	جب بدر سے فوراً پہلے نازل ہوئی۔ جنگ کا جواز اور حقانیت۔ جہاد کا جذبہ ابھارا گیا۔ جہاد کے لیے خرچ کرنے کا حکم۔ آداب جنگ اور نفاق کی ترغیب۔
۴۸	فتح	۲۶	۱۰۷	۶-ھ	ذوالقعد ۶ھ، صلح حدیبیہ سے واپسی کے سفر کے دوران نازل ہوئی۔ فتوحات ایران و افریقہ کی بشارت۔ مال غنیمت کی فراوانی ہو جائیگی
۴۹	حجرات	۲۶	۱۱۱	۹-ھ	عام الوفود میں نازل ہوئی جب وفود آ کر دین میں شامل ہو رہے تھے۔ منافقت سے بچو۔ اللہ، رسول، اور مسلمانوں کے حقوق سچے دل اور اعلیٰ اخلاق کے ساتھ ادا کرو

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحون
۵۰	ق	۲۶	۵۳	۵	بعد ہجرت حبشہ ۵ نبوی کے آخر میں، دور تکذیب میں آخرت کے عقلی دلائل۔ صبر شیخ اور حمد کی تلقین اور تذکیر کا حکم قوم تبعہ اور اہلس کا ذکر ہے۔
۵۱	ذاریات	۲۶	۳۳	۵-۴	ہجرت حبشہ میں بعد جب قریش آپ کو مجنون کہتے تھے، رسول اللہ پر ساحر و مجنون ہونے کے الزام کی پر زور تردید۔ قیامت واقع ہو کر رہے گی۔
۵۲	طور	۲۷	۲۸	۵	بعد ہجرت حبشہ، دور تذکیر و الزامات میں ضمیر کو بیدار کیا گیا۔ قیامت واقع ہو کر رہے گی اور اللہ کا عذاب یقینی ہے تو حید و آخرت پر ایمان لاؤ۔
۵۳	نجم	۲۷	۵۵	۵	پہلا حصہ رجب ۲ نبوی میں واقعہ معراج کے موقع پر نازل ہوا۔ بتوں کو چھوڑ کر اللہ پر ایمان لاؤ۔ دوسرا حصہ پہلے ہی ہجرت حبشہ کے بعد نازل ہو چکا تھا۔ کوئی کسی دوسرے کا بوجھ نہیں اٹھائے گا۔
۵۴	قمر	۲۷	۶۸	۷	اُس دور میں نازل ہوئی جب حضرت عائشہ بھی کھیلا کرتی تھیں۔ قوم نوح قوم عاد قوم ثمود، قوم لوط اور آل فرعون کی تباہی کی مثالیں۔
۵۵	رحمن	۲۷	۳۷	۴-۵	نبی اکملان عام کے بعد، دور تکذیب میں نازل ہوئی۔ جلال و جلال اور نغمگی۔ جمال غالب۔ جنت کا ذکر ۱۳ آیات اور دوزخ کا ذکر صرف ۴ آیات میں ہے۔ شکر گزار بنو۔ کچھ بزرگ سے مدنی سمجھتے ہیں جو درست نہیں۔ عبد اللہ بن مسعود نے ابتدائی دور میں مقام امراہیم پر اس کی تلاوت کی تھی۔ یقینی مکی سورۃ ہے۔
۵۶	واقعہ	۲۷	۵۶	۵	بعد ہجرت حبشہ، شائد سن ۵ ن، دور تکذیب میں۔ قیامت کے دن تین گروہ ہوں گے۔ جلدی ایمان لانے والے، دیر سے ایمان لانے والے، اور منکرین۔ ان سب کا انجام الگ الگ ہوگا۔ (حضور نے فرمایا تھا کہ سورۃ ہود، واقعہ المرسلات، النبأ، اور سورۃ التکویر نے مجھے بوڑھا کر دیا)
۵۷	حدید	۲۷	۱۰۲	۵-۵	جنگ احزاب سے پہلے، اوائل ۵ھ میں نازل ہوئی۔ جانی اور مالی جہاد کی پر زور اپیل، بخل و رہبانیت سے پرہیز، جان مال سے جہاد کی ترغیب تو حید پر ایمان، عدل کا قیام۔

سورہ نمبر	نام سورہ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحیون
۵۸	مجادلہ	۲۸	۱۰۴	۵	سورۃ احزاب کے بعد، ذوالحجہ ۵ھ میں نازل ہوئی۔ ام المومنین حضرت زینب سے نکاح پر رد عمل کا دور۔ منافقین کی خفیہ بات چیت (نجوی) کے اثرات۔ مسئلہ ظہار کے احکام
۵۹	حشر	۲۸	۱۰۱	۴-۵ھ	شوال ۴ھ میں، بنو نظیر کی جلا وطنی کے بعد نازل ہوئی۔ منافقین نے یہود سے دوستی کر لی تھی سازشی کافروں کو جلا وطن کیا جاسکتا ہے۔ جس سے اموال نے حاصل ہو سکتے ہیں اور مملکت کے مفاد کا تحفظ ہو سکتا ہے۔ (جنگ احد کے بعد بنو نظیر کو جلا وطن کیا گیا)۔ صفات الہی کا پر شکوہ بیان
۶۰	ممتحنہ	۲۸	۱۰۹	۸-۷ھ	فتح مکہ سے پہلے اُس وقت نازل ہوئی جب حاطب نے جنگی راز مکہ پہنچانے کی کوشش کی۔ منافقین اور جاسوسوں پر کڑی نظر رکھیں۔ رشتے کے مقابلے میں اسلام کا ساتھ دیں۔ مغضوب یہود سے قطع تعلق لازم ہے۔ اس دور میں عورتیں مکہ سے ہجرت کر کے مدینہ آرہی تھیں اور ان کی شہریت و ہر کے مسائل درپیش تھے۔
۶۱	صف	۲۸	۹۹	۳-۲ھ	شوال ۳ ہجری میں جنگ احد میں شکست کے بعد نازل ہوئی۔ شکست کے بعد سیدہ پلائی دیوار بن جاؤ۔ اللہ کے مددگار بنو، سچے ایمان کے ساتھ جان و مال کا جہاد کرو، غالب ہو جاؤ گے
۶۲	جمعہ	۲۸	۹۲	۱-۵ھ	آیات ۱۱ تا ۱۹ ہجرت کے فوری بعد نازل ہوئیں۔ خطبہ اور نماز جمعہ کے احکام۔ رسول اللہ کی بعثت کا مقصد تر کیہ ہے۔ سن ۱ھ میں قبائیں پہلا جمعہ پڑھ لیا گیا۔ آیات ۸ تا ۱۸ غزوہ خیبر کے بعد، محرم ۷ ہجری میں نازل ہوئیں۔ یہودیوں کے غرور و نسب و علم سے بچ کر دین کے اجتماعی احکام پر جیسے نماز جمعہ، عمل کرتے ہوئے تر کیہ حاصل کرو۔ دین و دنیا میں توازن و اعتدال رکھو۔
۶۳	منافقون	۲۸	۱۰۵	۶-۵ھ	شعبان ۶ھ میں غزوہ بنی مصطلق سے واپسی پر نازل ہوئی جب منافق عبد اللہ بن ابی نے حضور کو ذلیل کہہ کر مدینہ سے نکلنے کی بڑھائی تھی۔ مسلمانوں کو ہدایت کہ منافقوں کی چالوں کو سمجھیں۔ اللہ کی راہ میں خرچ کرتے رہیں۔ منافقین کو اللہ کی یاد، موت کے تصور اور فکرِ آخرت کی ہدایت۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۶۴	تغابن	۲۸	۹۳	۱-ھ	پہلی مکمل مدنی سورۃ ہے۔ (تغابن معنی ہار جیت) جہاد اور انفاق کی تمہید۔ آخرت کی ہار جیت ہی اصل ہار جیت ہے۔
۶۵	طلاق	۲۸	۹۶	۲-ھ	سنہ ۲ ہجری کے آخر میں طلاق کے احکام کی تکمیل و تفصیل نازل ہوئی۔ عائلی زندگی میں باہم شدید نفرت کی صورت میں بھی تقویٰ اور حدودِ الہی کی پابندی لازم ہے۔
۶۶	تحريم	۲۸	۱۱۰	۸-۹ ھ	ماریہ قبطیہ اور حضرت صفیہؓ کے ہجری میں نکاح میں آئیں۔ خاندان کا تصور بھی تقویٰ سے مستحکم ہوتا ہے۔ عائلی زندگی اور عورت کا کردار۔ باہم محبت و اعتماد کی صورت میں بھی حدودِ الہی لازم ہیں۔ منافقین کے ساتھ جہاد کا حکم دیا گیا
۶۷	ملک	۲۹	۲۱	۴ نبوی	قبل از ہجرت حبشہ، جب حضورؐ کو نعوذُ باللہ گمراہ کہا جا رہا تھا۔ رسول اللہ کے گمراہ ہو جانے کی تردید کی گئی۔ تو حید و آخرت کا ثبوت۔ شرک کی تردید
۶۸	قلم	۲۹	۴۹	۵ نبوی	بعد ہجرت حبشہ، جب مخالفت عروج پر تھی رسول اللہؐ پر مجنون ہونے کے الزام کی تردید، اور کفر قیادت کے اوصاف کا بیان ہے۔
۶۹	حاقہ	۲۹	۵۱	۵ نبوی	بعد ہجرت حبشہ، شاعر اور کاہن کے الزام کی بوچھاڑ تھی۔ اقوام عاد، ثمود، لوط، نوح، اور قوم فرعون کے انجام کا تذکرہ اور عذابِ آخرت کا ذکر۔ حضرت عمرؓ یہی سورۃ سن کر ایمان لائے تھے۔
۷۰	معارض	۲۹	۵۴	۵ نبوی	بعد ہجرت حبشہ۔ حضرت عمر کے قبولِ اسلام سے پہلے، نازل ہوئی۔ قیامت کا وقت پوچھتے پھرنے کی بجائے اعمالِ صالح سے اس دن کی تیاری کریں۔ قریش کے معاشی رویوں پر گرفت۔
۷۱	نوح	۲۹	۵۷	۵ نبوی	بعد ہجرت حبشہ جب مخالفت میں شدت آگئی تھی قومِ نوح کی طرح ہلاکت کی دھمکی۔ آدابِ دعوت، شرک سے کنارہ کشی کریں۔
۷۲	جن	۲۹	۷۸	۱۰ نبوی	طائف سے واپسی کے موقع پر بمقامِ نخلہ جنات قرآن سن کر ایمان لے آتے ہیں۔ خوفِ خدا ہو تو قرآن سے سبق سیکھا جاسکتا ہے چاہے انسان ہو یا جن۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحون
۷۳	مزل	۲۹	۳	۱	ابتدائی آٹھ آیات سن انبوی میں نازل ہوئیں، نماز اور زکوٰۃ کا حکم دیا گیا۔ صبر کی تلقین کی گئی۔ آیات نمبر ۹ سے ۱۹ بعد کے دور تکذیب میں، رات کو تہجد میں ترتیل کے ساتھ قرآن پڑھنے کی ہدایت کی گئی۔ آخری آیت مدینہ پہنچنے پر نازل ہوئی جس سے تہجد کی فرضیت منسوخ کر دی گئی۔
۷۴	مدثر	۲۹	۲	۱، ۲ اور ۴	دوسری وحی ہے۔ پہلی سات آیات سورۃ علق کی پہلی ۵ آیات کے بعد نازل ہوئیں، آپؐ کو اٹھ کھڑے ہونے، توحید کی دعوت دینے، اور قیامت کے دن غلط عقائد و اعمال کے انجام سے خبردار کرنے کا حکم دیا گیا۔ آیات ۸ تا ۲۵ سن ۲ میں نازل ہوئیں، جب ولید بن مغیرہ نے قرآن کو انسانی کلام یا جادو کہا۔ اس کی تردید کی گئی۔ آیات ۲۶ تا ۵۶، اعلان عام کے بعد دوسرے دور میں نازل ہوئیں۔ منکرین کو احوالِ آخرت بتا کر تنبیہ کی گئی ہے۔
۷۵	قیامہ	۲۹	۱۵	۱-۳	آیات ۱ تا ۱۵ اعلان عام کے بعد جب قریش کے لیڈر قیامت کا انکار کرتے ہوئے قیامت کا وقت پوچھتے تھے۔ آیات ۱۶ تا ۱۹، ابتدائی دور میں نازل ہوئیں جب حضورؐ پر وحی کا پہلا پہلا تجربہ ہوا تھا۔ آیات ۲۰ تا ۴۰ اعلان عام کے بعد نازل ہوئیں۔ ۳۱ تا ۳۵ بوجہل کے بارے میں نازل ہوئیں جس نے انکار اور کفر کی ٹھان رکھی تھی۔ اور منکر آخرت قیامت سے بچنے کا حکم۔
۷۶	دہر	۲۹	۱۶	۱-۳	پہلی ۲۲ آیات خفیہ دور میں نازل ہوئیں۔ نیک اور بد کردار قیامت کا موازنہ۔ شکر گزاری کے انعامات کا تفصیلی ذکر۔ انسان کو خیر اور شر کی آزادی حاصل ہے۔ شکر گزار بنے گا تو انعامات ملیں گے آخری ۹ آیات اعلان عام کے بعد نازل ہوئیں۔ بد کردار اور ناشکری قیامت سے بچنا چاہیے
۷۷	مرسلات	۲۹	۲۲	۴-۵	اعلان عام کے بعد دور تکذیب میں نازل ہوئی۔ قیامت اور آخرت کے عقلی آفاقی اور تاریخی دلائل۔ قیامت پر پا ہو کر رہے گی۔
۷۸	نبأ	۳۰	۲۳	۴-۵	اعلان عام کے بعد نازل ہوئی۔ قیامت اور امکانِ آخرت کے عقیدہ پر زور۔ مؤمنین اور منکرینِ آخرت کا تقابل۔ شفاعتِ باطلہ کا عقیدہ غلط ہے۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحون
۷۹	نازعات	۳۰	۲۴	۵-۴	اعلانِ عام کے بعد، سورۃ ہبأ کے بعد نازل ہوئی۔ خاشعین اور طاغین کا تقابل۔ عقیدہ آخرت کو تسلیم کرنا چاہیے۔ خشیت اختیار کرنی چاہیے۔
۸۰	عبس	۳۰	۳۱	۵-۴	اعلانِ عام کے بعد جب سردارِ قریش ولید سے مذاکرات کے دوران نابینا صحابی عبداللہ بن مکتون سے بے اعتنائی ہوئی تو اپنے ساتھیوں کی دلجوئی کی تلقین۔
۸۱	تکویر	۳۰	۴	۳-۱	پہلی ۱۴ آیات ابتدائی خفیہ دور میں نازل ہوئیں۔ قیامت کے مناظر و احوال سے آگاہ کیا گیا۔ آخری ۱۵ اعلانِ عام کے بعد نازل ہوئیں۔ قرآن تمام دنیا کے لیے نصیحت ہے۔
۸۲	انفطار	۳۰	۱۴	۳-۱	جب مناظرِ قیامت سے مسلم نوجوان کی تربیت جاری تھی۔ مناظرِ قیامت سے نوجوانوں کی ذہن سازی۔ نیک اور بد کردار لوگوں کے درمیان موازنہ کی دعوت۔ امرا میں شامل ہوں۔
۸۳	مطففین	۳۰	۲۵	۵-۴	اعلانِ عام کے بعد توہین و استہزاء کے دور میں نازل ہوئی۔ مالی رویوں پر گرفت۔ دوہرے معیار سے منع کیا گیا۔ امرا و فوجی کار کا انجام مختلف ہوگا۔
۸۴	انشقاق	۳۰	۳۲	۵-۴	اعلانِ عام کے بعد جب توہین و استہزاء کا بازار گرم تھا۔ اعمال نامے خوش نصیبوں کے دائیں ہاتھ اور بد نصیبوں کے بائیں ہاتھ میں دیے جائیں گے۔
۸۵	بروج	۳۰	۶۱	۶-۱۰	جب شدت کے ساتھ ظلم و ستم ڈھلایا جا رہا تھا۔ ایمان کے بعد استقامت کا ثبوت دینا چاہیے۔ ظلم و ستم پر ہلاکت کی دھمکی۔
۸۶	طارق	۳۰	۶۳	۶-۱۰	جب قریش سازشوں میں مصروف تھے۔ روزِ قیامت اعمال اور نیتوں کا حساب ہوگا
۸۷	اعلیٰ	۳۰	۶	۳-۱	ابتدائی حصہ خفیہ دعوت کے دور میں نازل ہوئیں۔ ایمان کے لیے دل کی نشیبت ضروری ہے۔ دوسرا حصہ اعلانِ عام کے بعد دورِ تہذیب میں نازل ہوا جس میں کہا گیا کہ آپ نصیحت جاری رکھیں۔
۸۸	غاشیہ	۳۰	۳۶	۵-۴	نہ اعلانِ عام کے بعد، دورِ تہذیب کی وائزات میں نازل ہوئی۔ حضور کا کام صرف وعظ و نصیحت ہے۔ قیامت کے منکرین کے لیے بڑا عذاب ہے۔
۸۹	فجر	۳۰	۶۰	۶-۱۰	جب مسلمانوں پر ستم کی انتہا ہو گئی تھی۔ وحی کی قدر و قیمت بتائی گئی اور عادیہ و شہود اور فرعون کا انجام سے ڈرایا گیا کہ اللہ کی پکڑ بہت شدید ہوگی۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحیون
۹۰	بلد	۳۰	۶۲	۶-۱۰ نبوی	جب رسول اللہ پر ظلم جاری ہو چکا تھا۔ عدل اجتماعی کا راستہ اختیار کرنے کا حکم۔
۹۱	شمس	۳۰	۵۲	۵- نبوی	بعد ہجرت حبشہ بھر پور مخالفت کے دور میں تکذیب شموکا مذکرہ۔ اور ویسے ہی عذاب کی دھمکی۔
۹۲	لیل	۳۰	۵۰	۵- نبوی	بعد ہجرت حبشہ، غالباً سنہ ۵ نبوی میں نازل ہوئی دو تکذیب میں مشرکین مکہ کو عذاب کی دھمکی۔
۹۳	الضحیٰ	۳۰	۷	۳-۱ نبوی	وحی میں کچھ عرصہ کے بعد سے آپ پریشان ہوئے تو تسکینی کے لیے نازل ہوئی۔
۹۴	نہراچ	۳۰	۸	۳-۱ نبوی	سورۃ الضحیٰ کے بعد مزید تسلی کے لیے نازل ہوئی۔ مشکل حالات میں تسلی دی گئی اور حوصلہ بڑھایا گیا۔
۹۵	تین	۳۰	۲۸	۵-۴ ن	قیامت کے بارے میں اعتراضات پر نازل ہوئی۔ آخرت پر پختہ ایمان ضروری ہے۔
۹۶	علق	۳۰	۱	۱ نبوی	پہلی وحی۔ پہلی پانچ آیات سے وحی کا آغاز ہوا، ان میں اسمائے صفات سے اللہ کو یاد کرنے کا کہا گیا۔ اس وحی کے بعد کے دنوں میں جبریل نے آپ کو خبر دی کہ آپ اللہ کی طرف سے رسول مقرر کیے گئے ہیں۔ کلمہ تو حید سکھایا گیا اور نماز کا طریقہ سمجھایا گیا۔ آخری ۱۴ آیات سن ۴ یا ۵ نبوی میں ابو جہل کے بارے میں نازل ہوئیں جب اس نے مسلمانوں کو حرم میں نماز سے روکا۔
۹۷	قدر	۳۰	۱۱	۳-۱ نبوی	ابتدائی خفیہ دور میں نازل ہوئی، جب مختصر سورتیں نازل ہو رہی تھیں۔ شب قدر کی فضیلت جس میں قرآن نازل ہوا۔ وحی کی قدر و قیمت بتائی گئی۔
۹۸	ینہ	۳۰	۱۱۳	۱۰ ھ-	سورۃ توبہ کے بعد اور سورۃ نصر سے پہلے نازل ہوئی۔ قرآن کریم بنی اسرائیل اور بنی اسماعیل دونوں پر حجت ہے اور یہی دلیل نجات ہے۔ اب جنتی بنیں یا جہنمی
۹۹	زلزال	۳۰	۱۳	۳-۱ نبوی	ابتدائی خفیہ دور جب مختصر سورتیں نازل ہو رہی تھیں۔ مناظر و احوال قیامت کی تفصیل۔ روز قیامت جنت دوزخ کے فیصلے سے پہلے تمام نیکیاں اور برائیاں دکھائی جائیں گی۔

سورہ نمبر	نام سورہ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمحیون
۱۰۰	عادیات	۳۰	۱۰	۳-۱	ابتدائی خفیہ دعوت کے دور کی اعلیٰ ادبی ذوق کی سورہ ہے۔ شامگری کی بجائے اعمال صالح کرو۔ مناظر و احوال قیامت سے آگاہ کیا گیا۔
۱۰۱	قارعہ	۳۰	۱۲	۳-۱	ابتدائی خفیہ دور جب مختصر ادبی سورتیں نازل ہو رہی تھیں۔ مناظر و احوال قیامت سے آگاہ کیا گیا۔ اعلیٰ ادبی ذوق کی سورت ہے۔
۱۰۲	تکواثر	۳۰	۲۷	۵-۴	اعلان عام کے بعد ۴، ۵، نبوی میں قریشی قیادت کی مادہ پرستی پر گرفت کی گئی۔ اچھے برے اعمال کی وضاحت ہے جن سے جنت یا دوزخ حاصل کی جاسکتی ہے۔
۱۰۳	عصر	۳۰	۹	۱-۳	اعلیٰ ادبی اسلوب کی مختصر، جامع اور محکم سورہ ہے۔ ایمان، عمل صالح اور صبر خسارے سے بچنے کا نسخہ ہیں۔
۱۰۴	ہلمزہ	۳۰	۲۰	۴-	اعلان عام کے بعد نازل ہوئی۔ قریشی قیادت کی بخیلی، بد اخلاقی، تکبر، عیب جوئی اور دنیا پرستی پر گرفت۔
۱۰۵	فیل	۳۰	۱۸	۴-	اعلان عام کے بعد نازل ہوئی۔ قریشی قیادت کو انتباہ ہے کہ کعبہ کی حفاظت کا ضامن خود اللہ ہے۔
۱۰۶	قریش	۳۰	۱۹	۴-	اعلان عام کے بعد، سورہ الفیل کے بعد نازل ہوئی۔ قریشی قیادت کو احسان شناسی دکھانے اور بیت اللہ کے رب کی عبادت کا حکم۔
۱۰۷	ماعون	۳۰	۲۶	۵-۴	غالباً سن ۴ نبوی میں نازل ہوئی۔ قریشی قیادت کے خلاف فرد جرم۔ آخرت کو جھٹلانے والے نظام عدل قائم نہیں کر سکتے۔
۱۰۸	کوثر	۳۰	۳۳	۵-۴	نبوی آپ کے بیٹے قاسم کی وفات پر واکل سہمی نے آپ کو اہتر ہونے کا طعن دیا تو نہ صرف جنت کی نہر الکوثر بلکہ خانہ کعبہ کی فتح اور ایک عظیم حکومت کی بشارت دی گئی اور تمام نعمتوں کا وعدہ کیا گیا۔
۱۰۹	کافرون	۳۰	۲۳	۵-	اعلان عام کے بعد جب قریش وفد نے باری باری بتوں اور خدا کو پوجنے کی تجویز پیش کی قریش کی اس تجویز سے صاف انکار کہ ایک سال اللہ کی عبادت کر لی جائے اور ایک سال بتوں کی۔ عملی بے تعلقی کا واضح اظہار۔

سورہ نمبر	نام سورۃ	پارہ نمبر	ترتیب نزولی	سن نزول	موضوع اضمون
۱۱۰	نصر	۳۰	۱۱۴	۱۰-	۱۰ ذوالحجہ سن ۱۰ ہجری، حجۃ الوداع کے موقع پر منیٰ میں نازل ہوئی۔ فتح و نصرت کے بعد اللہ کی حمد، اسکی تسبیح اور استغفار کیا کریں۔ یہ آخری مکمل سورت ہے۔ اس کے بعد چند متفرق آیات ہی نازل ہوئیں۔
۱۱۱	لہب	۳۰	۶۶	۷-	غالباً شعب ابی طالب میں نازل ہوئی۔ چچا ابو لہب کے الفاظ (جناباً لک) کے جواب میں نازل ہوئی۔ جب رسول اللہ نے کوہ صفا پر کھڑے ہو کر دعوت عام دی تو ابو لہب نے جناباً لک کے الفاظ کہے تھے جو گالی نما بددعا ہے۔ اس کے جواب میں ابو لہب اور اس کی بیوی کی ہلاکت کی پیش گوئی کی گئی جو پوری ہوئی۔
۱۱۲	اخلاص	۳۰	۱۷	۴-	اعلان عام کے فوراً بعد نازل ہوئی۔ توحید ذات کے اعلان کا حکم دیا گیا۔ "أحد" اور "صمد" کا تصور پہلی دفعہ پیش ہوا۔
۱۱۳	فلق	۳۰	۲۹	۴-۵	اعلان عام کے بعد نازل ہوئی جب مسلمانوں پر ظلم شروع تھا۔ شر سے حفاظت کے لیے اللہ کی پناہ توحید ربوبیت کی دعوت کے اعلان کا حکم۔
۱۱۴	ناس	۳۰	۳۰	۴-۵	اعلان عام کے بعد توحید الوہیت و ملوکیت کی دعوت کے اعلان کا حکم، اور وسوسوں کے علاوہ انسانوں اور جنات کے شر سے اللہ کی پناہ۔

تمت بالجیر۔ محمد بشیر ہرل۔ ۱۸ جنوری ۲۰۱۷ء